

HOE PAKKEN DE VERKIEZINGSPROGRAMMA'S UIT VOOR KUNST & CULTUUR?

Door Edo Dijksterhuis

Onder het oppervlak smeulen de 'culture wars'

De stellingen zijn ingenomen, de verkiezingsprogramma's lang en breed gepresenteerd. En de kunst en cultuur minnende kiezer zou er bijna blij van worden. Slechts één partij kiest radicaal voor het afschaffen van alle kunstsubsidies. De PVV veegt in haar één pagina tellende manifest kunst op een hoop met 'ontwikkelingshulp, windmolens, innovatie, omroep enz' en pleit voor het dichtdraaien van de geldkraan. Verder komen de woorden 'bezuiniging' of 'korting' in geen enkel verkiezingsprogramma voor. Een verademing na twee kabinetsperiodes waarin de sector drastisch is uitgekleet. Er werd voor 200 miljoen euro gesneden waardoor tientallen instellingen de deuren moesten sluiten. Gezamenlijke cultuuruitgaven voor rijk, provincie en lokale overheden krompen met een kwart. Er gingen twintigduizend banen verloren en het inkomen van veel kunstenaars zakte tot onder armoedeniveau.

Nauwkeurige bestudering van de afzonderlijke verkiezingsprogramma's leert echter dat het iets te vroeg is om te juichen. Een aantal partijen wil kunst en cultuur wel degelijk een steuntje in de rug geven of zelfs blijvend versterken. Maar er worden ook voorstellen gedaan die op het eerste gezicht ogen als behoud van de status quo, maar die minder gunstig kunnen uitpakken en zullen leiden tot verdere verschraling en versmalling van de sector.

Bindmiddel of autonome kracht

Bij de duiding van kunst en cultuur en het belang ervan voor de samenleving, vallen de partijen uiteen in ruwweg twee kampen. Het is een tweedeling die doet denken aan de 'culture wars' die in de jaren 1990 woedden in de Verenigde Staten. Vertegenwoordigers van conservatieve traditionele waarden stonden lijnrecht tegenover progressieven, waarbij kunst vaak inzet of mikpunt werd in de strijd over abortus, immigratie, wapenbezit en andere ideologisch gekleurde onderwerpen. Kritische of subversieve kunst – denk bijvoorbeeld aan de homo-erotische fotografie van Robert Mapplethorpe – werd door rechts afgeserveerd als 'on-Amerikaans' en door links verdedigd omwille van zijn inherente waarde.

Ook in de huidige Nederlandse verkiezingsprogramma's zijn er partijen die kunst als autonome kracht beschouwen. Zo ziet de PvdA kunst als belangrijk ingrediënt van "een creatieve en verbeeldende samenleving". GroenLinks benadrukt het belang van kunst voor het intellectuele klimaat. En D66 gebruikt het woord "leefbaarheid" in combinatie met kunst. Deze partijen zien een onafhankelijke cultuur- en mediasector als onmisbaar onderdeel van de democratie.

Daartegenover staan de partijen die kunst en cultuur eerst en vooral zien als bindmiddel. Onuitgesproken wordt kunst gelijkgeschakeld met erfgoed en erfgoed met nationale identiteit. Dit gedachtegoed wortelt aan de rechterkant van het politieke spectrum. Bij de christelijke partijen krijgt erfgoed ook nog een specifieke invulling: monumentenzorg, en dan kerken in het bijzonder. De ChristenUnie maakt hier 100 miljoen euro voor vrij. Pleitend voor een cultuursector die een afspiegeling is van de maatschappij, schaart DENK zich in het kamp dat cultuur en identiteit gelijkschakelt, met het verschil dat identiteit hier wordt gezien als pluriform. De absolute tegenpool van dit standpunt is de VVD. De liberale partij, die zich steeds meer laat kennen als spreekbuis van een zuiver nationalistisch geluid, vat cultuur gemakshalve op in antropologische zin en geeft er de zeer beperkte invulling van 'traditie' aan. Veel dingen heten "typisch Nederlands" bij de VVD, die in haar verkiezingsprogramma het woord Nederland(s) maar liefst 361 keer gebruikt. Het expliciet geformuleerde voorstel om 5 mei tot nationale feestdag te maken, sluit daarbij aan. Verder bekijkt de VVD kunst en cultuur vooral door een economische bril. "Rembrandt van Rijn, Rem Koolhaas en Armin van Buuren zetten Nederland internationaal op de kaart" en stimuleren het toerisme. Kunst als handelswaar. De sector moet haar financiering dan ook vooral uit de markt halen. De continuering van de Geefwet past hierbij. Maar er komt zeker geen geld van de overheid bij. De partij die de architect was van de grootste cultuurbezuinigingen in jaren, vindt zelfs dat de efficiëntie nog wel wat omhoog kan: "subsidies zo inzetten dat met dezelfde hoeveelheid geld meer cultuur tot stand kan komen."

Wat betreft de omroepen houdt de VVD de hand nog meer op de knip. Het totale budget wordt gekort met 300 miljoen euro, de helft, wat vrijwel zeker neerkomt op het opheffen van NPO3.

Reparatie na bezuinigingen

De partijen in het midden/linkse spectrum daarentegen, zijn allemaal voor verhoging van het kunstbudget. In veel gevallen wordt dit expliciet gezien als reparatie van eerdere bezuinigingen. GroenLinks wil "flink extra geld voor kunst en cultuur. Zo investeren we bijvoorbeeld in productiehuizen, presentatie-instellingen, festivals en broedplaatsen om innovatie en talentontwikkeling te stimuleren." De PvdA is de enige partij die in het verkiezingsprogramma haar intentie uitdrukt in cijfers: 100 miljoen euro erbij voor kunst en cultuur, en eenzelfde bedrag voor media. Ook D66 noemt harde cijfers. Weliswaar niet in het verkiezingsprogramma, maar in de CPB-doorrekeningen van 16 februari 2017: 'Op de overige uitgaven intensificeert D66 netto 0,1 mld euro (100 miljoen). Het gaat hierbij om een verhoging van de uitgaven aan cultuur'.

Maar er wordt niet alleen gekeken naar de sector als geheel. Verhalen over de belabberde financiële situatie van individuele makers zijn doorgedrongen tot het Binnenhof.

ChristenUnie vindt dat er iets aan gedaan moet worden, maar maakt niet duidelijk wat en hoe. GroenLinks en SP sturen aan op een regeling die lijkt op de WWIK, de inkomensregeling voor kunstenaars die op 1 januari 2012 werd afgeschaft. PvdA, Partij voor de Dieren en D66 zien meer in het verstevigen van auteursrechten om er zo voor te zorgen dat creatieven – vaak zzp-ers met een juridisch kwetsbare positie – de beloning krijgen die hen toekomt.

D66 voegt daar ook nog een financieel-economische paragraaf aan toe. De partij wil het cultureel ondernemerschap verder stimuleren. “Daarbij kan de stimuleringsregeling voor de filmsector als inspiratie gelden voor de gehele creatieve industrie”, aldus het programma dat meteen ook een voorschot neemt op concrete invulling van dat beleid. Het kan zijn dat hiermee bijvoorbeeld wordt gedoeld op de cash rebate-regeling van het Nederlands Filmfonds, een belastingteruggave die het aantrekkelijk maakt voor buitenlandse investeerders om producties in Nederland te realiseren.

Regionale spreiding

Alle partijen, over de hele linie, zijn het eens over de waarde van cultuureducatie. Die is groot, beaamt iedereen. Wat die cultuureducatie moet zijn, verschilt echter nogal en is weer afhankelijk van de fundamentele houding die men heeft ten aanzien van kunst en cultuur. Bij rechts is cultuureducatie onderdeel van nationalistisch getinte identiteitspolitiek, bij links een gereedschap om kritische geesten te kweken.

Ook regionale spreiding van het cultuurbudget is een onderwerp dat in vrijwel alle partijprogramma's terugkeert. Soms beredeneerd vanuit het ideaal van gelijke verdeling van middelen, zoals de SP doet. Andere keren met een beroep op regionale culturele identiteit, waarbij het werk van amateurkunstenaars en passant dezelfde waarde krijgt toebedeeld als dat van professionals die op nationaal of internationaal niveau opereren.

Vertegenwoordiging boven kwaliteit dus.

Het verste hierin gaat de ChristenUnie. Die stelt dat “van de 70% die nu naar de drie Randstadprovincies gaat, een deel wordt overgeheveld naar andere regio's.” Het is niet duidelijk of en hoe de partij in deze kwestie de complicerende factor meeweegt dat Noord-Holland, Zuid-Holland en Utrecht gezamenlijk bijna de helft van de Nederlandse bevolking herbergen en dat vrijwel alle belangrijke instellingen zich hier bevinden. De ChristenUnie gaat niet in op wat de effecten van deze overheveling zullen zijn op de internationaal georiënteerde topinstituten.

Een dergelijke visie op kunst en cultuur klinkt ook duidelijk uit recent VVD-beleid. In november 2016 diende de partij een motie in om per 1 januari 2017 steun aan culturele projecten in zeven focuslanden stop te zetten. Met steun van CDA en PVV werd die motie aangenomen en een streep gehaald door het internationaal cultuurbeleid. (Inmiddels hebben overigens de ministers Koenders en Bussemaker aangekondigd de programma's voor Egypte, Marokko, Rusland en Turkije te blijven uitvoeren).

Ook binnen Nederland zelf mag het wel minder met de kunst, vindt de VVD. Uit doorrekening van de partijprogramma's door het Centraal Plan Bureau bleek de partij - net als de ChristenUnie – 100 miljoen euro te willen bezuinigen op kunstvakonderwijs. Het stond niet in de partijprogramma's want staand beleid, was het verweer voor de terloopsheid waarmee deze forse korting werd gepresenteerd. Het voorstel impliceert volgens onderwijsplatform Science Guide een halvering van de studenteninstroom. Minder studenten – die volgens onafhankelijke bronnen betere arbeidsmarktkansen hebben dan zij die economie of agro-food studeren – betekent dat opleidingen als de Gerrit Rietveld Academie, CodArts in Rotterdam en Design Academy Eindhoven de facto alleen verder kunnen als quasi geprivatiseerde opleidingen, sterk leunend op buitenlandse instroom.

De VVD heeft de scherpe toon die Halbe Zijlstra ten tijde van de bezuinigingen jegens de cultuursector bezigde een beetje gematigd. Kunstenaars worden niet langer weggezet als subsidieslurpers en parasitair volk. Maar wie verder leest, komt opvallende voorstellen tegen. Bijvoorbeeld het idee om op ieder kaartje voor een expositie of voorstelling te laten vermelden hoeveel subsidie er is ontvangen en hoeveel bezoekers er zijn. Zo'n ingreep reduceert kunst van maatschappelijk goed tot handelswaar, iets wat je eigenlijk gewoon moet overlaten aan de markt. De Staatkundig Gereformeerde Partij, die de VVD ook op het gebied van migratiepolitiek echoot, verwoordt het in haar verkiezingspamflet nog explicieter er: "Het maken en genieten van kunst is toch allereerst een zaak van degenen die er hun levenswerk van maken en ervan genieten."

Pact voor cultuur kan breder

Hoe het beleid er na de verkiezingen uit ziet, hangt af van de te vormen coalitie. Als de VVD op 15 maart weer de grootste partij van Nederland wordt en er een (centrum-)rechtse coalitie wordt gesmeed, belooft dat weinig goeds voor de cultuursector. Niet alleen komt er dan geen geld bij, maar gaat het interen op beschikbare middelen door en wordt er op bepaalde punten zelfs nog verder gekort. Er valt dan ook veel te zeggen voor een 'pact voor cultuur', waar Paul Becker en Paul Kalma op 18 februari jongstleden voor pleitten in een opiniestuk in De Volkskrant. De auteurs van '[Kunst als koopwaar](#)' roepen PvdA, GroenLinks en SP op de handen ineen te slaan op het gebied van cultuurbeleid. Gezamenlijk zouden ze kunnen zorgen voor meer geld voor kunst en cultuur, bedoeld voor zowel topinstellingen als spreiding, gedegen cultuuronderwijs en een robuuste publieke omroep.

De vraag is alleen waarom Becker en Kalma zich beperken tot die drie partijen. Waarom niet ook Partij voor de Dieren en D66 laten deelnemen aan het pact? De kunst- en cultuurparagraaf van de PvdD kan bijna één-op-één op die van de SP worden gelegd. En die van D66 – met stip de langste en meest genuanceerde van alle partijen – sluit niet alleen goed aan bij de rest, maar voegt hier en daar zelfs iets toe.

Samen met GroenLinks is D66 bovendien de enige partij met een visie op het hele stelsel van kunstsubsiëring en het waarborgen van de duurzaamheid ervan. Daarbij pleiten de beide partijen voor het terugdraaien van bepaalde recente beleidswijzigingen – GroenLinks wil af van de eigen inkomstennorm als subsidiecriteria en D66 wil de 1%-norm voor bouwprojecten van de overheid herinvoeren. Maar belangrijker nog staat hun een betere afstemming van landelijk, provinciaal en lokaal cultuurbeleid voor ogen. Dat moet voorkomen dat het scenario van de afgelopen zes jaar herhaald wordt. Toen voerden grote kortingen op rijksniveau de druk op lagere overheden zo sterk op dat er op een gegeven moment onherroepelijk iets knapte en er een kettingreactie aan bezuinigingsgolven ontstond. Aan dat systeem iets veranderen, heeft niet alleen iets te maken met de verdeling van geld nu, maar met het voortbestaan van de culturele infrastructuur op de lange duur.

Edo Dijksterhuis